

Opis źródła:

Polski ceremoniał koronacyjny w okresie późnego średniowiecza i nowożytności był w istocie zbiorem wymogów, których wypełnienie było warunkiem pełnoprawnego przyjęcia sakry stanowiącej kluczowy element legitymacji elekta. Miastem koronacyjnym, niezależnie od funkcji Warszawy jako rezydencji władcy i miejsca odbywania sejmów, pozostawał Kraków, formalnie wciąż posiadający rangę stołeczną. W czasie ceremonii wykorzystywano specjalny zestaw insygniów, w tym koronę przypisywaną Bolesławowi Chrobrego, która w rzeczywistości została najpewniej stworzona na potrzeby pierwszej krakowskiej koronacji, czyli sakry Władysława Łokietka w 1320 roku. Uroczystość była co do zasady jedyną okazją, w trakcie której najważniejsza z przechowywanych w skarbcu koron spoczywała na skroniach monarchy.

Koronacja w rzeczywistości obejmowała cały szereg ceremonii rozłożonych na kilka dni. Rozpoczął ją uroczysty wjazd elekta do Krakowa, po którym przewidziano pogrzeb poprzednika oraz pokutną pielgrzymkę przyszłego króla do kościoła na Skałce. Sama msza koronacyjna, celebrowana co do zasady przez prymasa – arcybiskupa gnieźnieńskiego, obejmowała najważniejszy akt, czyli namaszczenie świętymi olejami, przekazanie insygniów (jabłka, berła, korony, a także miecza), intronizację i koronację królowej. Po liturgii wydawany był bankiet, zaś w dniu kolejnym monarcha odbierał na krakowskim rynku hołd od przedstawicieli mieszczaństwa. W czasach Rzeczypospolitej uroczystościom towarzyszył też odbywany następnie w Krakowie sejm koronacyjny.

Jan III Sobieski, wybrany na króla 21 maja 1674 roku, odbył sakrę dopiero w 1676 roku, po ustabilizowaniu sytuacji międzynarodowej w wyniku skutecznej kampanii przeciwko Turcji, w trakcie której elekt wciąż pełnił funkcję hetmana wielkiego koronnego. Wyniesienie zwycięzcy spod Chocimia do godności królewskiej znalazło odbicie w ówczesnej poezji, czego przykładem jest opublikowany anonimowo utwór Wacława Potockiego *Muza polska na tryumfalny wjazd Najaśniejszego Jana III po dwuletniej elekcyjnej na szczęśliwą koronacją z marsowego pola do stołecznego miasta Krakowa*, w którym odzwierciedlona została atmosfera czasu oczekiwania na ceremonię.

Miejsce wydania:

Potocki W., *Muza polska na tryumfalny wjazd Najaśniejszego Jana III*, wyd. Adam Karpiński, Warszawa 1996, s. 53-54.

Tekst źródła:

W. Potocki, *Muza polska na tryumfalny wjazd Najaśniejszego Jana III po dwuletniej elekcyjnej na szczęśliwą koronacją z marsowego pola do stołecznego miasta Krakowa*

[...] A ty wielki Janie,
na prędko przyszlą sposobiąc się burzą,
kiedyć już z oczu zginęli poganie
i cię twą ziemię krwią swą upurpurzą,
racz na poddanych uprzejme żądanie
włożyć koronę, niech się nie kapturzą.
Już dotąd zgnieły wyciosane tramy
na triumfalne tobie, królu, bramy.
Nowych, cnotliwi mieszkańcy Krakowa,
nowych tu trzeba, nie z drzewa, lecz z skały,
żeby nie tylko same gołe słowa
abrysy wielkich tryumfów strzymały.

Teraz dopiero stanie się rzecz nowa,
której i mury wasze nie widziały,
gdy pod szyszakiem pańską skroń spoconą
złotą w kościele zdobimy koroną

Koronacja Jana III Sobieskiego – płaskorzeźba z pałacu w Wilanowie

Praca własna użytkownika Huippo, online:

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Coronations_in_Poland#/media/File:PL_Koronacja_Jana_Sobieskiego.JPG (licencja CC BY-SA 2.5)

Słowniczek pojęć

Poganie – mieszkańcy Turcji Osmańskiej.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy)

1. Jakie zasługi elekta podkreślił Wacław Potocki?
2. Co zdaniem poety wyróżniało nowego króla (w domyśle: na tle jego poprzedników)?
3. Kto z kluczowych, oprócz króla, uczestników ceremonii koronacyjnej został przedstawiony na płaskorzeźbie?
4. Czy na płaskorzeźbie wyobrażono króla ukoronowanego?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto

1. Które ze źródeł zawiera odwołanie do tradycji antycznej?
2. Czy w poemacie możemy odnaleźć odwołanie do aktu elekcji?
3. Do których elementów polskiego ceremoniału koronacyjnego nawiązują oba źródła?
Gdzie zostały wspomniane lub wyobrażone insygnia koronacyjne?

Wskazówki:

Wacław Potocki przedstawił Jana III Sobieskiego jako władcę-wojownika, który inaczej niż jego poprzednicy potrafił skutecznie przeciwstawić się tureckiemu zagrożeniu. Użycie epitetu „poganie” w odniesieniu do wrogów czyni z niego dodatkowo obrońcę wiary chrześcijańskiej. Ukoronowanie na Wawelu człowieka będącego prawdziwym wodzem, który już jako elekt stanął na czele kampanii wojennej („gdy pod szyszakiem pańską skroń spoconą”) zostało przedstawione jako coś nowego i dobrego znak dla Rzeczypospolitej.

Oba teksty odwołują się jednak nie tyle do samej mszy, co do momentów wcześniejszych, a przede wszystkim do uroczystego wjazdu, który w ówczesnej praktyce miał przypominać wspomniany antyczny triumf z jego najbardziej charakterystycznymi aspektami („na triumfalne tobie, królu, bramy”). Jan III Sobieski, który na ilustracji nosi rzymską zbroję, został wyposażony w liczne atrybuty zwycięskiego wodza, takie jak purpura, wieniec albo laska dowódcy. Elementami związanymi z polskim ceremoniałem koronacyjnym są wzmianka o samym akcie nałożenia głównego insygnium w postaci korony („złotą w kościele zdobiemy koroną”), a także widoczny na płaskorzeźbie baldachim trzymany nad elektem i postać arcybiskupa z pastorałem. W poemacie zawarto też bardzo dyskretne odwołanie do aktu elekcji, wskazujące na to, że Sobieski został królem z woli przyszłych poddanych („racz na poddanych uprzejme żądanie”).

Literatura pomocnicza

Jarczykowa M., *Koronacja Jana III Sobieskiego w ujęciu poetów i pamiętnikarzy*, „Acta Universitatis Lodziensis: Folia Litteraria Polonica”, t. 2 (53), 2019, s. 117-135.

Podhorecki L., *Jan III Sobieski*, Warszawa 2010.

Rożek M., *Polskie koronacje i korony*, Kraków 1987.

Wójcik Z., *Jan III Sobieski*, Warszawa 1991.

Najważniejsze cezury.

21 maja 1674 – elekcja Jana III Sobieskiego

2 lutego 1676 – koronacja Jana III Sobieskiego

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Arkadiusz Siwko